

DOI: 10.46340/eppd.2021.8.6.4

Kostiantyn Vitman, ScD in Political Science

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3586-9614>

National University "Odesa Law Academy", Ukraine

HUNGARIAN NATIONAL-TERRITORIAL AUTONOMY (SZEKLERLAND) IN ROMANIA

Костянтин Вітман, д. політ. н.

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

УГОРСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА АВТОНОМІЯ (СЕКЕЙСЬКИЙ КРАЙ) У РУМУНІЇ

The history, state, and prospects of the introduction of Hungarian national-territorial autonomy in Romania in the historical lands of Transylvania, where the Hungarian ethnic group – Szeklers lives, are studied. Their position is determined by the number of strong financial, institutional and political, and legal support from Budapest. It was found that the problem of ensuring the rights of Hungarians abroad, in particular within the limits of territorial autonomy, is a problem point of Hungary's interaction with almost all neighboring countries – Ukraine, Romania, Slovakia. Studying the ethno-political experience of counteracting Hungarian ethno-territorial demands at the level of other states can be useful for Ukraine – for the political framing of Hungarian territorial autonomy, within which the interests of Hungarians will be satisfied and Ukraine will strengthen the image of a national minority protecting state.

Hungary is protecting the rights of Hungarians abroad by harsh and uncompromising methods, demanding that all countries of residence grant them ethno-territorial autonomy, which confirms the Romanian case. Similar strategies can be traced – at this stage it is a slow autonomy of the regions of compact residence of the Hungarian national minority. The active position of the ethnic homeland and the existence of Hungarian autonomy in the past played a key role in the self-proclaimed autonomy of the Szeklerland region. In the case of Romania, this process took the form not of restoring or creating autonomy, but of its institutionalization or legalization. The fact that the draft on Hungarian autonomy was rejected in 2020 does not put an end to the process of institutionalizing the national-territorial autonomy of Hungarians in Romania. This issue remains an ethno-political challenge for unitary Romania and signals an even greater strengthening of Hungarian positions with the support of the ethnic homeland.

A comparative analysis of the situation of Hungarians in Romania and Ukraine was performed. The ethno-political position of Hungarians in Romania is much stronger, where they are the largest national minority and the largest foreign Hungarian ethnic community than Hungarians in Ukraine. Considering the political influence of the Hungarian ethnic community at the national level, Romania, unlike Ukraine, where the Hungarian problem is still regional in nature, cannot redirect it into a stream of ethnocultural self-determination.

Keywords: Romania, Transylvania, Hungarian minority, Szekler, national-territorial autonomy.

Дослідження угорської національно-територіальної автономії в Україні, формату її ймовірного запровадження, загрози для територіальної цілісності України та способів стримування її формування, нагтовхує на необхідність вивчення цього питання в інших державах, де проживають численні і впливові угорські меншини. Їх становище визначається не лише кількістю, а й потужною фінансовою, інституційною та політико-правовою підтримкою з боку Будапешту. З огляду на політичну риторику може скластися враження, що Угорщина підтримує лише закарпатських угорців, постійно конфліктуючи з Києвом за посилення і зміцнення їх прав. Але це не відповідає дійсності, проблема забезпечення прав закордонних угорців, в тому числі в межах територіальної автономії, є болючим питанням взаємодії Угорщини чи не з усіма сусідніми державами, що

призводило і призводить до перманентних кліважів та загострень¹. Тому вивчення етнополітичного досвіду протидії угорським етнотериторіальним вимогам на рівні інших держав може бути корисним для політичного фреймінгу угорської територіальної автономії в Україні, в межах якого інтереси угорців будуть задоволені і Україна зміцнюватиме імідж держави, яка опікується правами національних меншин, а деструктивні виклики трансформуватимуться у конструктивні елементи державотворення. У цьому вимірі питання угорської національно-територіальної автономії є малодослідженим і заслуговує на більш прискіпливу наукову увагу.

Причиною появи великої кількості угорців за кордоном у сусідніх з Угорщиною державах є історичні територіальні поділи угорських територій. Австро-Угорщина розпалася після Першої світової війни, створене Угорське королівство (1920 р.) згідно з Тріанонським договором погодилося на значні територіальні поступки: зокрема Закарпаття (Підкарпатська Русь) та Словаччина відійшли до Чехословаччини, Трансильванія та Східний Банат передавалися Румунії, Бургенланд – Австрії. Незважаючи на те, що більшість населення втрачених територій була неугорською, за різними підрахунками близько 30% угорців опинилися поза межами угорської держави. Частина з них повернулася до Угорщини, але більшість залишилася проживати під владою інших держав. Оскільки вчені вважають переписи в довоєнній і міжвоєнній Угорщині необ'єктивними внаслідок маніпулювання критеріями та політики мадяризації², посилаючись на них не можемо.

Угорське королівство зосередилося на поверненні втрачених територій, влада переконувала населення, що Тріанонський мирний договір – це тимчасова поступка, плекаючи національну ідею відродження «Великої Угорщини». Експансіоністська зовнішня етнополітика Угорщини, спрямована на ревізію Тріанонського договору, непокоїла і продовжує непокоїти сусідні держави, в тому числі Румунію, Україну, Словаччину. Згідно з даними соціологічних опитувань, 94% населення Угорщини вважають Тріанонський мирний договір «несправедливим і надмірним», 85% – найбільшою трагедією, яка розділила угорську націю³. Враховуючи це, велика кількість угорських політиків будують свої рейтинги навколо тем відновлення справедливості, єдності угорської нації, захисту угорців за кордоном. Своєю популярністю лідер партії «Фідес – Угорський громадянський союз» прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан великою мірою завдячує пильній увазі до зовнішньої етнополітики та захисту прав угорських спільнот в сусідніх державах.

Саме В. Орбан запропонував найбільш концептуальну відповідь на питання, як відновити єдність угорської нації: «Йдеться насамперед про спрощення процедури отримання угорського громадянства для закордонних угорців, потужне фінансування угорських громад та організацій у сусідніх країнах, їхню підтримку в політичних процесах, зокрема у відстоюванні та розширенні своїх прав через різні концепти автономії – мовної, освітньої, культурної, політичної, територіальної»⁴. За словами Д. Тужанського, суть ідеї полягає в тому, щоб шляхом формування різного формату угорських автономій за межами сучасної Угорщини зберегти не тільки угорську ідентичність, а і єдність угорської нації, відновити «Велику Угорщину» – хай не територіально, але духовно, культурно та політично⁵. Це стосується в першу чергу угорських національних меншин, які проживають на території України, Румунії, Словаччини. І пояснює бурхливу реакцію Будапешта на будь-яке реальне або уявне обмеження прав угорців в Україні, запеклу зовнішньополітичну боротьбу за забезпечення права на освіту рідною мовою в закладах освіти України всіх рівнів аж до блокування євроатлантичної інтеграції України у випадку відмови від поступок.

Етнополітичне становище угорців у Румунії набагато міцніше, ніж угорців в Україні. Річ у тому, що угорська національна меншина в Румунії є найбільшою в державі й налічує згідно з даними перепису населення, 6,1 %, або 1,2 млн. осіб (Population, 2019). Найбільша кількість угорців проживає у повітах Харгіта (82,9 %), Ковасна (71,6 %) та Муреш (36,4 %). І водночас найбільшою

¹ Bárdi, N. (2003). Hungary and the Hungarians Living Abroad: a Historical Outline. *Regio – Minorities, Politics, Society*. 1, 124.

² Bárdi, N., Fedinec, C., Szarka, L. (ed.) (2011). *Minority Hungarian Communities in the Twentieth Century*. Institute for Ethnic and National Minority Studies of the Hungarian Academy of Sciences.

³ Hungary Today (2021). *Survey: Vast Majority of Hungarians Believe Trianon Treaty Was «Unjust, Excessive»* <<https://hungarytoday.hu/survey-majority-hungarians-trianon-treaty-unjust-excessive/>>. (2021, листопад, 17).

⁴ Тужанський, Д. (2020). Фантомні болі Угорщини: чому 100-річна угода досі визначає політику нашого сусіда. *Європейська правда* <<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/06/4/7110720/>> (2021, листопад, 17).

⁵ Там само.

із закордонних угорських спільнот, що вказує на те, що головним об'єктом уваги зовнішньої етнонаціональної політики Будапешта є не Україна, де проживають близько 150 тис. угорців. Більшість із румунських угорців (670-700 тис.) є представниками секейської етнічної групи (угорського субетносу), що компактно проживає у північному центрі Румунії на історичних землях Трансильванії. Етногенез секеїв доволі складно відстежити, але вони є носіями угорської мови і не заперечують проти ототожнення з угорським етносом.

Наразі Румунія має багаторівневий адміністративно-територіальний поділ, першою ланкою якої є жудец (повіт), поділений на муніципалітети та комуни. Тож секеї компактно проживають у 3 жудецях – Харгіта (Harghita), Ковасна (Covasna) та Муреш (Mureș), розташованих на історичних землях Трансильванії. Саме ці три повіти і становили територіальну серцевину угорської автономії, яка діяла у XX ст. і є підставою для румунських угорців вимагати її відновлення, спираючись на підтримку Угорщини. Т. Гарр вважає наявність власної держави або автономії в минулому підставою для відновлення боротьби за територіальну автономію або навіть незалежність без огляду на те, як давно і в який спосіб була створена ця автономія або держава, як довго проіснувала і що призвело до втрати незалежності¹.

Почнемо з того, що приєднання Трансильванії було однією з умов вступу Румунії в Першу світову війну на боці Четверного союзу. За підсумками Тріанонського мирного договору територія всієї Трансильванії перейшла до Румунії, але у 1940 р. Угорщині було повернуто Північну Трансильванію, тоді як Південна Трансильванія залишилася у складі Румунії. Цей перехід був наслідком Другого Віденського арбітражу, обидва арбітражі (1938 та 1940 рр.) були проведені Німеччиною та Італією в часи Другої світової війни з метою мирного задоволення претензій Угорщини на території, які вона втратила за Тріанонським договором. Саме Другий Віденський арбітраж стосувався територіальних претензій до Румунії, за наслідками якого вона передала Угорщині Північну Трансильванію, Марамуреш та Північну Кришану під загрозою втрати Бессарабії.

Німеччина не підтримувала надмірного посилення ні Угорщини, ні Румунії – цим пояснюється територіальний розподіл Трансильванії між обома країнами. Подібної позиції дотримувалася і Радянський Союз, до зони впливу якого відійшли обидві держави, приєднавшись до Варшавського договору (1955 р.), внаслідок якого було сформовано соціалістичний блок. Оскільки навіть середньовічна Трансильванія мала автономію у складі Угорського королівства й очолювалася воєводою секейського походження, то формування угорської автономії на землях Південної Трансильванії у соціалістичній Румунії було визнано виправданим і доцільним заходом для підтримання угорсько-румунського балансу у регіоні.

Тому в ході адміністративно-територіальної реформи, яка була розпочата в Румунії у 1950 р. і завершилася адміністративним поділом держави на 19 областей, однією з них стала Угорська автономна область в 1952 р. (пізніше Муреш-Угорська автономна область) з центром у місті Тиргу-Муреш. Нагадаємо, що етнічний склад Трансильванії завжди був предметом маніпуляцій з боку як Угорщини², так і Румунії залежно від того, якій державі належали ці території, а також від асиміляційного тиску. А саме кількісне домінування національної меншини і компактне проживання в регіоні є об'єктивною підставою надання йому особливого статусу – національно-територіальної автономії. Іноді цей вид автономії надається певній території з урахуванням дії якихось історичних обставин, як у випадку Румунії. Національно-територіальна автономія є одним із механізмів задоволення запитів національних меншин на збереження самобутності, захист прав та розвиток поза межами етнічної батьківщини.

Національно-територіальна автономія передбачає надання певній частині унітарної держави, компактно населеної представниками національної меншини, самостійності у вирішенні внутрішніх питань, відтворенні та облаштуванні свого етнокультурного середовища³. На території національно-територіальної автономії, поряд із державною, офіційно використовується мова національної меншини. Така автономія має право формувати органи законодавчої та виконавчої влади, які видають

¹ Gurr, T. (1970). *Why Men Rebel*. New York: Princeton University Press.

² Pytlas, B. (2013). Radical-right narratives in Slovakia and Hungary: historical legacies, mythic overlaying and contemporary politics. *Patterns of Prejudice*, 2, 47, 171.

³ Кресіна, І. О., Явір, В. А., Хомаківський, М. Д. (2018). *Етнокультурна автономія як інститут забезпечення прав національних меншин: світовий досвід і Україна: наукова записка*. Київ: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 9.

нормативні акти з визначеного державою переліку питань, хоча і функціонують під наглядом центральних органів влади.

У 1968 р. у ході чергової адміністративно-територіальної реформи, якою ліквідуються області й Румунія повертається до традиційного поділу на повіти (жудеці), непомітно ліквідується і Муреш-Угорська автономна область. Її територія розподіляється між повітами Муреш, Харгіта та Ковасна. Під владою Н. Чаушеску (1965-1989 рр.) Румунія проводила дискримінаційну асиміляційну політику щодо національних меншин, зокрема угорської, спрямовану на побудову єдиної румунської нації. Однак придушити відцентрові національні прагнення в середовищі угорської національної меншини не вдалося, і на початку 1990-х років рух за угорську територіальну автономію у складі Румунії відновлюється. Слід зазначити, що Румунія за Конституцією 1991 р. є унітарною державою за формою територіального устрою і не містить автономних утворень¹. Більше того, ст. 3 «Територія» містить п. 4, згідно з яким територія румунської держави не може заселятися або колонізуватися чужоземним населенням (The Constitution). Вочевидь, цей конституційний принцип покликаний запобігти зміні етнічного балансу, що неодноразово спостерігалось впродовж історії, коли румунські землі опинилися у складі Угорщини. Спроби відновити угорську автономію в межах трансильванських повітів на початку 1990-х років провалилися, однак угорська національна меншина домоглася визнання двомовності у місцях компактного проживання.

Наступною спробою став Перший з'їзд представників місцевих органів влади, що відбувся 5 вересня 2009 р. у м. Одорхею-Секуйєск, на якому було проголошено автономію Секейського краю, куди увійшла більша частина території повітів Харгіта, Ковасна, Муреш. На цьому ж з'їзді були затверджені гімн, прапор, герб і адміністративна карта Секейської автономії. На Другому з'їзді, що відбувся 12 березня 2010 р. у м. Сфінту-Георге, угорській мові було надано статус офіційної в угорській територіальній автономії. Однак Секейський край залишився невизнаною національно-територіальною автономією, оскільки влада Румунії не визнала рішень обох з'їздів представників місцевих органів влади Трансильванії. Але вони стали підґрунтям для політичної боротьби всередині Румунії за права угорців на територіальну автономізацію, для тиску Угорщини на Румунію та подальших політико-правових кроків з інституціоналізації автономії.

Тим часом Угорщина в 2011 р. спростила процедуру отримання угорського громадянства для нащадків угорців, які проживають за кордоном, що призвело до масового отримання румунськими угорцями угорських паспортів. В цьому питанні позиція Будапешта безкомпромісна: Угорщина вимагає від всіх своїх сусідів (Румунії, України, Словаччини) забезпечення права на подвійне громадянство та на територіальну автономію для угорців, які там проживають. І в цьому контексті сусіди Угорщини опинилися перед схожими етнополітичними викликами.

Отже, активна позиція етнічної батьківщини – Угорщини та наявність угорської автономії в минулому відіграли ключову роль у самопроголошені автономії Секейського краю. Не випадково вона на 80% співпадає з територіальними межами Муреш-Угорської автономної області. І от уже понад 10 років триває повільна інституціоналізація національно-територіальної автономії Секейського краю, в просуванні якої чи не головну роль відіграє впливова партія угорської національної меншини Демократичний союз угорців Румунії². У 2011 р. група євродепутатів оголосила про відкриття у Брюсселі в Європейському парламенті представництва Секейського краю, на що гостро відреагувала Румунія, адже представництво окремих адміністративно-територіальних одиниць унітарної держави на рівні Європарламенту не має жодних конституційних підстав.

Нескладно помітити, що в діях всіх угорських спільнот за кордоном простежується подібна тактика – поступової автономізації територій компактного проживання угорців. У 2018 р. Демократичний союз угорців Румунії з двома регіональними політичними силами – Угорською громадянською партією та Угорською народною партією Трансильванії уклав угоду про співпрацю з метою створення національно-територіальної автономії Секейського краю, однак Палата депутатів відхилила законопроект про створення такої автономії. На початку 2020 р. Демократичний союз угорців Румунії знову подав законопроект, який мав інституціоналізувати фактичну національно-територіальну автономію Секейського краю. Сам факт представництва партії національної меншини в обох палатах парламенту та висунення нею кандидатів на президентських виборах вказує на дуже

¹ Усенко, І. Б. (2009). Конституції Румунії. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. Київ: Наукова думка, 2009, 5, 51.

² Bochsler, D., Szöcsik, E. (2013). Building inter-ethnic bridges or promoting ethno-territorial demarcation lines? Hungarian minority parties in competition. *Nationalities Papers*, 5, 41, 772.

потужні позиції угорської етноспільноти в Румунії. М. Зан називає досвід політичної репрезентації угорців в Румунії найбільш успішним з-поміж національних меншин, оскільки вони мають своїх представників у Сенаті та Палаті депутатів Румунії, а також беруть участь у коаліції та формуванні окремих складів уряду Румунії¹.

Законопроект про автономію Секейського краю здобув підтримку нижньої Палати депутатів за процедурою «мовчазної згоди», оскільки за політичними домовленостями Демократичного союзу угорців Румунії та Соціал-демократичної партії через пандемію COVID 19 минув кінцевий термін, до якого мала бути обговорена і проголосована ця законодавча ініціатива. Документ передбачав створення автономії за національною ознакою у складі жудеців Ковасна, Харгіта та міста Муреш. Очолювати автономію мав всеавтономно обраний на 4-річний термін президент, угорська мова набувала на її території офіційного статусу і повинна була використовуватись у державних установах, в межах Секейського краю передбачалося вільне використання угорської національної символіки. Зауважимо, що на відміну від українських угорців румунські угорці мають право на подвійне громадянство, але угорський прапор заборонено вивішувати на державних установах. В Україні заборона встановлення прапорів іноземних держав на фасадах і в приміщеннях адмінбудівель, де працюють місцеві ради та їхні виконавчі органи, перебуває на рівні законодавчої ініціативи.

Надання статусу автономії румунській частині Трансильванії передбачалося після прийняття законопроекту та затвердження цього рішення на референдумі, ліквідуватися національно-територіальна автономія також мала референдумом. Але влада Румунії категорично виступила проти прийняття законопроекту про автономію Секейського краю, апелюючи до того, що він суперечить Конституції, відповідно до якої Румунія є суверенною і незалежною, унітарною і неподільною державою. У Демократичному союзі угорців Румунії заявили, що така ініціатива не впливає на територіальну цілісність і суверенітет румунської держави, натомість забезпечує рівні можливості для всіх громадян незалежно від етнічного походження і захист угорської ідентичності (Unproiect, 2020). На їх думку, створення автономії Секейського краю є відображенням історичної національної ідентичності регіону Трансильванії.

Спроба відновити угорську національно-територіальну автономію на законодавчому рівні спровокувала загострення відносин між Будапештом і Бухарестом, а також внутрішньополітичну кризу в Румунії. Той факт, що законопроект було відхилено верхньою палатою парламенту Румунії – проти проголосувала більшість сенаторів за винятком представників Демократичного союзу угорців Румунії², ще не ставить крапку в процесі формування національно-територіальної автономії угорців у Румунії. Це питання залишається серйозним етнополітичним викликом для унітарної Румунії і сигналізує про ще більше посилення позицій угорців за підтримки етнічної батьківщини.

У ході політичної кризи Президента Румунії було навіть оштрафовано Національною радою протидії дискримінації за дискримінаційні заяви, які порушують гідність на підставі етнічної/національної належності. К. Йоганніс допустив емоційні образливі висловлювання на адресу Соціал-демократичної партії та Демократичного союзу угорців Румунії у зв'язку з ініціативою створення угорської національно-територіальної автономії, звинувативши партії у таємних домовленостях з угорським прем'єр-міністром та у спробі передати Трансильванію угорцям (2020). Глава держави заявив, що закону про автономію угорців не буде, доки він залишається Президентом і не дозволить «цій токсичній більшості (у парламенті) вирішувати проти Румунії та румунів»³. У відповідь Угорщина закликала главу сусідньої держави проявити більше поваги до угорців, що проживають в Румунії.

Резюмуючи, слід зазначити, що проблема національно-територіальної автономії угорської національної меншини в місцях компактного проживання є викликом для територіальної цілісності не лише України, а й всіх держав, де внаслідок історичного переділу території залишилася проживати

¹ Зан, М. П. (2019). Політичне представництво етнічних меншин Румунії: інституційний та діяльнісний виміри. *Держава і право*, 83, 155.

² Romania Insider (2020). *Romania's Senate rejects draft bill for Szeklerland autonomy passed without debate by Chamber of Deputies* <<https://www.romania-insider.com/romania-bill-szeklerland-autonomy-passed-tacitly>> (2021, листопад, 17).

³ Romania Insider (2020). *Anti-discrimination agency fines Romanian President for reaction to draft law on Szeklerland autonomy* <<https://www.romania-insider.com/cncd-fine-romanian-president-hungarians>> (2021, листопад, 17).

угорська етностільнота. Угорщина жорсткими і безкомпромісними методами захищає права закордонних угорців, вимагаючи від усіх країн проживання надання їм етнотериторіальної автономії, що підтверджує румунський кейс. Простежуються аналогічні стратегії в діях не лише Угорщини, а й самих угорських національних меншин та їх політичних або громадських організацій. На даному етапі це повільна автономізація регіонів проживання угорської національної меншини. У випадку Румунії цей процес набув форми навіть не відновлення або створення автономії, а її інституціоналізації або узаконення. Зважаючи на кількість та політичний вплив угорської етностільноти на загальнонаціональному рівні, Румунія, на відміну від України, де угорська проблема має поки що регіональний характер, не може переспрямувати її в річище виключно етнокультурного самовизначення.

References:

1. Romania Insider (2020). *Anti-discrimination agency fines Romanian President for reaction to draft law on Szeklerland autonomy* <<https://www.romania-insider.com/cncd-fine-romanian-president-hungarians>> (2021, November, 17). [in English].
2. Bárdi, N. (2003). Hungary and the Hungarians Living Abroad: a Historical Outline. *Regio – Minorities, Politics, Society. 1*, 121-138. [in English].
3. Bochsler, D., Szöcsik, E. (2013). Building inter-ethnic bridges or promoting ethno-territorial demarcation lines? Hungarian minority parties in competition. *Nationalities Papers*, 5, 41, 761-779. [in English].
4. Gurr, T. (1970). *Why Men Rebel*. New York: Princeton University Press. [in English].
5. Bárdi, N., Fedinec, C., Szarka, L. (Eds.) (2011). *Minority Hungarian Communities in the Twentieth Century*. Institute for Ethnic and National Minority Studies of the Hungarian Academy of Sciences. [in English].
6. Population: Demographic Situation, Languages and Religions. *European Commission*. <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/population-demographic-situation-languages-and-religions-64_en> (2021, November, 17). [in English].
7. Pytlas, B. (2013). Radical-right narratives in Slovakia and Hungary: historical legacies, mythic overlaying and contemporary politics. *Patterns of Prejudice*, 2, 47, 162-183. [in English].
8. Romania Insider (2020). *Romania's Senate rejects draft bill for Szeklerland autonomy passed without debate by Chamber of Deputies* <<https://www.romania-insider.com/romania-bill-szeklerland-autonomy-passed-tacitly>> (2021, November, 17). [in English].
9. Hungary Today (2021). *Survey: Vast Majority of Hungarians Believe Trianon Treaty Was «Unjust, Excessive»* <<https://hungarytoday.hu/survey-majority-hungarians-trianon-treaty-unjust-excessive/>>. (2021, November, 17). [in English].
10. The Constitution of Romania. *Presidential Administration of Romania*. URL: <https://www.presidency.ro/en/the-constitution-of-romania> (2021, November, 17). [in English].
11. Un proiect de lege care acordă autonomie Ținutului Secuiesc a fost adoptat tacit de Camera Deputaților. *Hotnews.ro*. 2021. <<https://www.hotnews.ro/stiri-politic-23944872-proiect-lege-care-acorda-autonomie-tinutului-secuiesc-fost-adoptat-fara-dezbatere-camera-deputatilor.htm>> (2021, November, 17). [in English].
12. Kresina, I. O., Yavir, V. A., Khodakovsky, M. D. (2018). *Etnokulturna avtonomiya yak instytut zabezpechennya prav natsionalnykh menshyn: svitovyy dosvid i Ukrayina: naukova zapyska* [Ethnocultural autonomy as an institution for ensuring the rights of national minorities: world experience and Ukraine: a scientific note]. Kyiv: Institute of State and Law Koretsky NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
13. Zan, M. P. (2019). Politychne predstavnytstvo etnichnykh menshyn Rumuniyi: instytutsiynny ta diyalnisnyy vymiry [Political Representation of Romania's Ethnic Minorities: Institutional and Activity Dimensions]. *Derzhava i pravo* [State and law], 83, 139-157. [in Ukrainian].
14. Tuzhansky, D. (2018). Vishaty poruch iz praporom: konflikt Uhorshchyny ta Rumuniyi ta yoho 5 uroktiv dlya Ukrayiny [Hang next to the flag: the conflict between Hungary and Romania and its 5 lessons for Ukraine]. *Yevropeyska pravda* [European truth] <<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/01/24/7076511/>>. (2021, November, 17). [in Ukrainian].
15. Tuzhansky, D. (2020). Fantomni boli Uhorshchyny: chomu 100-richna uhoda dosi vyznachaye polityku nashoho susida [Phantom pains of Hungary: why the 100-year-old agreement still determines the policy of our neighbor]. *Yevropeyska pravda* [European truth] <<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/06/4/7110720/>> (2021, November, 17). [in Ukrainian].
16. Usenko, I. B. (2009). *Konstytutsiyni Rumuniyi. Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny: u 10 tomakh* [Constitution of Romania. Encyclopedia of the History of Ukraine: in 10 volumes]. Kyiv: Naukova dumka, 2009, 5. [in Ukrainian].